

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:30
sssjournal.com

pp.791-803
ISSN:2587-1587

2019 / February / Şubat
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 04/01/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 24/02/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 24.02.2019

AHLAKİ BİR DEĞER OLARAK NEZAKET VE AİLEDE NEZAKET EĞİTİMİ

COURTESY AS A MORAL VALUE AND ITS EDUCATION IN FAMILY

Dr. Mustafa MÜCAHİT

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü / mmucahit@hotmail.com /Sivas, Türkiye.

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1229>

Reference : Mücahit, M. (2019). "Ahlaki Bir Değer Olarak Nezaket Ve Ailede Nezaket Eğitimi", International Social Sciences Studies Journal, 5(30): 791-803.

ÖZ

Çocuk aile içerisinde doğduktan sonra, aile ve çevresinin etkisiyle bir kişilik oluşturmada ve ahlaki değerleri edinmektedir. Toplumdaki dini ve ahlaki değerler ve geleneğin getirdiği kurallar, çocukluk döneminde benimsenmeli ve içselleştirilmelidir. Bir değer olarak hayata yansımaya ahlaki ilkeler, toplum içerisinde kaba, görgüsüz, incelik, nezaketten uzak bireyleri ortaya çıkaracaktır. Ahlaki bir değer olan nezaket, adab-ı muaşeret kuralları içerisinde öğrenilmesi gereken önemli bir tutumdur. Toplumda birlikte yaşamın bir gereğidir. Toplum içerisinde iletişim ve etkileşimde saygılı bir tutum, görgü ve nezaket kurallarına uymakla mümkün olacaktır.

Nezaket, bir yaşam tarzı olarak ilk önce aile içerisinde bir tutum olarak benimsenmeli, hayata geçirilmeli ve çocuklara uygulayarak öğretilmelidir. Gelişim dönemindeki çocuğa nezaketin öğretilerek bir davranış haline getirmesi sağlanmalı, okul ve diğer çevre tarafından desteklenip pekiştirilmelidir. Çocuklara nezaket eğitimi, yetişkinlerin iyi bir model olması, aile içerisinde saygılı davranılması, kontrol mekanizması oluşturma, güven duygusunun sağlanması, eğitimine erken yaşlarda başlanması, baskı yapmadan ve başkalarıyla karşılaştırılmaması, yerinde bir disiplin oluşturulması, iyi davranışların takdir edilmesi gibi ilkeler çerçevesinde yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Nezaket, Görgü, Değerler Eğitimi, Aile, Eğitim

ABSTRACT

After the child is born in the family, it forms a personality and acquires moral values under the influence of family and environment. Religious and moral values in society and the rules of tradition must be adopted and internalized in childhood. Moral principles which are not reflected in life as a value, will reveal individuals who are rude in society, uncouth, also far away from fineness and courtesy. Courtesy, which is a moral value, is an important attitude that must be learned within the rules of etiquette. It is a requirement of living together in society. A respectful attitude in communication and interaction inside society will be possible by following the rules of good manners and courtesy. Courtesy, as a way of life, should first be adopted as an attitude in the family, to be implemented and taught to children. It should be ensured that the child in the developmental period is taught a kindness to be treated and supported by the school and the other environment. Courtesy education for children should be done within the frame of principles such as adults being a good model, behaving respectfully inside the family, creating a control mechanism, assuring a sense of trust, starting the education at an early age, are not oppressing and comparing with others, creating a proper discipline and appreciating good behavior.

Keywords: Courtesy, Etiquette, Values Education, Family, Education

1. GİRİŞ

İnsanlar toplum içerisinde yaşamakta ve bunun bir gereği olarak birbirleriyle iletişim ve etkileşimde bulunmak durumundadırlar. Bireyin birlikte yaşadığı toplumun gelenek, görgü ve ahlaki kurallarına uyması, bu kurallara uyarken terbiyeli ve nezaketli olması insani bir görev ve erdemdir. İnsanın davranışlarında beşeri ve dini değerleri gözetmesi, şekilcilikten öte sevgi, saygı ve inceliğin göstergesidir. Bu değerlere sahip olan toplumda bireyler, birbirleriyle uyum içerisinde yaşayacak, birbirine sevgi ve saygı

gösterecek, çatışma, ötekileştirme, uyumsuzluk gibi toplumu içeriden çürüten olumsuzluklardan uzak kalacaklardır.

Günümüzde teknolojiye bağlı olarak iletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması iletişimi kolaylaştırdığı gibi aynı zamanda olan biten hakkında hızlıca bilgilenmeyi ve buna tepki vermeyi de beraberinde getirmiştir. Verilen tepkiler ister yüz yüze isterse de gıyaben olsun kaba, hoyrat ve nezaketten uzak bir şekil almış, kırıcı, yargılayıcı ve hoşgöründen uzak bir tutuma dönüşmüştür. İnsan bir gelenek içerisinde doğmakta ve yetişmekte, çocukta kişilik oluşumu çevrenin yardımı ile olgunlaşmaktadır. Çocuk bu dönemde toplumdaki dini, ahlaki değerlerle geleneğin getirdiği kuralları bir değer olarak içselleştiremezse, bu onda bir hamlık ve çığlık olarak kendisini gösterecek, mirasçısı olduğu medeniyetin ahlak ve adabından bihaber, belki eğitilmiş ama nezaketten, zarafetten, incelikten nasibini almamış bir tutum sergileyebilecektir. İşte bireyin çocukluktan itibaren kişilik kazandırılma sürecinde içselleştirerek bir değer haline getirmesi gerek nezaket, tıpkı bir dil eğitimi gibi örnek olarak, söyleyerek, yaparak ve düzelterek verilmesi gereken bir değerdir.

Görgüyle de iç içe olan nezaket, insanlarla beşeri ilişkilerde, güler yüzlü olmaktan rica etmeye, saygıdan samimiyete, kılık kıyafetten davranışa, selamlaşmadan ziyarete, haberleşmeden sosyal ilişkilere, aile içi davranışlardan yaşlı ve büyüklere saygı göstermeye kadar birçok alanda gözetilmesi gereken kurallar içermektedir. İslam düşüncesinde insan ile varlık arasındaki ilişki “din ve dünya adabı” başlığı altında incelenmiş, uyulması gereken hususlar ayrıntılarıyla literatürde farklı bakış ve düşünüş açısından ele alınmıştır. Biz burada bir değer olarak nezaketi ve onun çocuklara nasıl verilmesi gerektiği konusunu ele alacağız.

2. NEZAKET KAVRAMI VE ÖNEMİ

2.1. Nezaket Kavramı

Nezaket sözlükte: Başkalarına karşı saygılı ve incelikle davranma, incelik, naziklik, zarafet¹ kaba olmamak, edeb, terbiye² olarak tanımlanmaktadır. Ahlaken temiz olma, kötü huy ve davranışlardan uzak durma, nazik ve kibar olma anlamında nezaket³ kelimesi de kullanılmaktadır. Zarafet kelimesi de nezaketin karşılığı olarak kullanılmakta olup, zariflik, incelik, kibarlık, nazik davranış, muamelede, harekette ve giyimde hoşluk ve temizlik,⁴ giyim kuşam inceliği,⁵ sözü hoş ve belîğ söylemek, güzelleştirip süslemek, zarfa koymak, ustalık ve güvenilir zekâ⁶ anlamlarına gelmektedir.

Görgü ise sözlükte, bir toplum içinde var olan ve uyulması gereken saygı ve incelik davranışları, terbiye; bir kimsenin, yaşayarak ve deneyerek elde ettiği birikim, deneyim⁷ olarak tanımlanmaktadır.

Görgü ve nezaketi ayrıca adab-ı muaşeret kavramı da kapsamaktadır. İnsanın söz ve hareket olarak diğer insanlarla olan ilişkilerinde ölçülü davranıp hoşça geçinmesi, nezaketi kapsayan edeb olarak ifade edilmektedir.⁸ Nitekim edebın tanımı şöyle yapılmaktadır:

“Zarafet, usluluk ki, nasla (insanlarla) kavlen ve fiilen lütf-i muamele ve hüsn-ü münavele eylemekten ibarettir.”⁹ Yani insanlarla söz ve davranışta güzellik ve hoş tavırlar sergilemek olup, bu incelik, nezaket ve görgülü davranma demektedir.

İnsanların birbirleriyle sosyal ilişkilerde bulunup aralarında ünsiyet kurarak yekdiğerleriyle iyi geçinmeleri ise, muaşeret anlamına gelmektedir.¹⁰

Adab-ı muaşeret terimi, genellikle bireylerin ve toplum kesimlerinin birbirine karşı olan sevgi ve dostluk duygularını güçlendirici medenî ve ahlâkî davranışları, nezaket ve görgü kurallarını ifade etmektedir.¹¹

Nezaket, “bir toplumda en iyisi olarak telakki edilen davranışları, lisanı yönlendiren kaidelerin tümü, bunların kullanımını müşahede etme vakıası ve usulü” olarak tanımlanmaktadır.¹²

¹ <http://www.tdk.gov.tr/index>. (Erişim: 07.01.2019)

² Abdullah Yeğin ve Diğerleri, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, İstanbul, 1985, s.578., Mustafa Nihat Özön, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1979, s.669.

³ Meb, *Dini Terimler Sözlüğü*, Ed. A. Nedim Serinsu, Ankara, 2009, s.281.

⁴ Yeğin ve Diğerleri, *Osmanlıca Türkçe Lügat*, s. 1062.

⁵ Özön, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, s. 909.

⁶ Mevlüt Sarı, *El Mevarid, Arapça Türkçe Lügat*, İstanbul, 1982.

⁷ <http://www.tdk.gov.tr/index>. (Erişim: 07.01.2019)

⁸ M. Zeki Duman, *Kur'an-ı Kerim'de Adab-ı Muaşeret*, İstanbul, 2011, s. 19.

⁹ Asım Efendi, *Kamus'ul Muhit Tercümesi*, İstanbul, 2013, c.1, s.273.

¹⁰ Duman, *Adab-ı Muaşeret*, s. 22.

¹¹ Fatma Tunç Yaşar, “Adab-ı Muaşeret”, *DİA*, İstanbul, 2016, Ek-1, s.34-36.

Nezaket, toplum dil bilimiyle ilgili bir olgu olarak değerlendirilmekte ve araştırmacılar tarafından ‘insan iş birliğinin ilk koşulu ve toplum düzeninin oluşumuna temel’ olarak tanımlanmaktadır. Her toplumun nezaketi gösteren, gündelik yaşamın çeşitli alanlarında belirli durumlar için kullandığı kendine özgü dilsel davranış şekilleri vardır. Selâmlaşma, vedalaşma, hitap şekilleri ve nezaket kuralları da sosyal yaşamın en önemli iletişim biçimleri arasındadır.¹³

Görgü ve nezaket birbiriyle iç içedir. Bu nedenle görgünün tanımı yapılırken de nezaket temeline oturarak şöyle denilmektedir: “Nezaket kaideleri üzerinde bilgi sahibi olan ve onları uygulamasını bilen insanın vasfı.”¹⁴ Yaşama sanatının özü olan görgü, terbiye ve nezaket, sosyal bir görev olup toplumla uyum içerisinde yaşamının en önemli şartıdır. Çünkü başkalarını hesaba katmadan, umursamadan yaşamak mümkün değildir.¹⁵ Görgüden maksat, toplumdaki insanların birbirleriyle münasebetlerinde olgun, medeni davranışlar içerisinde bulunması, fert ve toplumun huzur ve rahatını temin etmektir. Bütün bunlar günlük işlerin ve yaşamın bir düzen içerisinde olmasını sağlayarak toplumu da rahatlatmaktadır.¹⁶

Görgü ve nezaket, kurallara uyma ile sınırlı olmayıp bir yaşam tarzı olarak benimsenmesi gerektiği için hayatı iyi yönlendirme sanatı olarak görülmektedir.¹⁷ Görgü ve nezaket kuralları toplumsal yaşamı kolaylaştıran ve aynı zamanda yaratılışa uygun olup, sonsuza kadar özenle korunması gereken değerlerdendir. Konfüçyüs, “Nezaketten kaynaklanmayan, yani içten, yürekte gelmeyen erdem, erdem değildir” der. Kibarlık, incelik ve zarafet insanda iğreti bir giysi gibi değil de içine sindirilmiş bir şekilde günlük hayatta sürekli uygulandığı zaman özümsemiş, benimsenmiş ve davranışa dönüşmüş olacaktır.¹⁸

Nezaket ve görgü kuralları, uygarlık düzeyinin de bir göstergesidir. Bireyin bencil ve kaba düşüncelerden sıyrılarak başkalarına karşı davranışlarını bir düzene koyması, onun duyarlı ve nazik olmasını sağlayacaktır. Bu da insan ilişkilerinin sağlıklı ve tutarlı olmasına neden olur. Toplumda birlikte yaşamın gerekliliği olan kurallar ve ilkeler tüm bireyler için çok önemlidir. Toplum içerisinde saygı çerçevesinde iletişim ve etkileşimin sağlanması görgü ve nezaket kuralları ile mümkündür.¹⁹

Görgü ve nezaket, insanın kendine saygı duygusunu güçlendiren, başkalarına saygı duymayı sağlayan ve kişisel zaafı düşmekten alıkoyan bir erdemdir. İnsanlar topluluklar halinde yaşamaya başladıkları zamandan beri, görgü ve nezaket kuralları hayatlarını düzene sokmuştur. Bunlar neredeyse her zaman yemek, giyim, beşeri ilişkiler, haberleşme, ev sahipliği, misafirlik vb. durumlarda uyulması gereken kesin kurallar olmuştur. Nerede olunursa olunsun, ne yapılırsa yapılsın, görünüş, davranışla çevreyi rahatsız etmemek görgülü olmanın ilk ve önde gelen şartıdır.²⁰

2.2.Nezaketin Belirtileri

Nezaketi oluşturan, kişide varlığını belli eden pek çok şey vardır. Zarafet ve incelik en başta gelmektedir. Davranışları, tutumu, duygu ve düşünceleri zarif ve ince olan insanlar, nazik kimselerdir. Bunlar kişide nezaketin, görgünün belirtisi olan özelliklerdir.²¹

Nezaketin temelini oluşturan bir özellikte hoşgördür. Başkalarına, çevresine, onların duygularına, düşüncelerine hoşgörüsü olmayan, böyle bir ruhsal yapıya sahip olamayan insan nazik olamaz. Dürtüleri daima onu aksi yöne itecektir. Kibarlıkta buna eklenebilir. Zira hoşgörü ve kibarlık birbirinden ayrılmayan, birbirini tamamlayıcı unsurlardır. Balzac’ın dediği gibi, “nezaket başkaları için kendini unutmaktan ibarettir”.²²

Yumuşaklık da hoşgörü ile birlikte giden bir tutumdur. Nezaketin temelinde yumuşaklık bulunmaktadır. Sert, sivri yaklaşım hoşgörüyü öldürdüğü için nezaketi zorlamaya dönüştürür. Bu nedenle yumuşak olmayanın nezaketi olmaz. Bunun yanında saygılı olmak, insanlara, tabiata, kurallara saygı duymak

¹² Yalçın Kurtbay, *Nezaket ve Görgü Kuralları*, Ankara, 1991, s.2.

¹³ Adem Aydemir, *Divanü Lügati't-Türk'e Göre İnsanlar Arasındaki İlişkilerde Nezaket*, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 3/3 2014 s. 14-36.

¹⁴ Kurtbay, *Nezaket ve Görgü Kuralları*, s. 2.

¹⁵ Belma Aksun, *Görgü Yaşama Sanatı*, İstanbul, 1980, s.5.

¹⁶ Komisyon, *Çocuklarda Görgü Kuralları*, İstanbul, trh yok, s.7.

¹⁷ Kurtbay, *Nezaket ve Görgü Kuralları*, s. 3.

¹⁸ Aksun, *Görgü Yaşama Sanatı*, s. 6.

¹⁹ Komisyon, *Çocuklarda Görgü Kuralları*, s. 8.

²⁰ Aksun, *Görgü Yaşama Sanatı*, s. 8.

²¹ Kurtbay, *Nezaket ve Görgü Kuralları*, s. 3.

²² Kurtbay, *Nezaket ve Görgü Kuralları*, s. 3.

nezaketin temel öğelerindedir. Kişinin kendisine saygısını da eklemek gerekir. Kendisine saygı duymayan başkalarına saygılı olamaz.²³

Tevazu ve sadelik de, nezaketi oluşturan unsurlar içerisinde yer almaktadır. Bunlar aynı zamanda nezaketin dış yönü üzerinde etkilidirler. Ölçsüzlük, gösteriş, şatafat nezaketin karşıtıdır. Bu tutumlar düşünce ve davranışa hâkim olduğunda ön planda gözüken, düşünce ve tutumun bu yönü olacaktır. Çünkü göz alan budur. Nazik, görgülü insanlar bu nedenle gösterişten, şatafattan, görkem ve göz alıcılıktan uzak dururlar.²⁴

Nezaketin oluşmasına katkıda bulunan bir diğer unsur da dikkattir. Dikkat bireyin çevresine, dünyaya ve gelişmelere ilgi duymayı, başka açıdan bunlara bakmayı sağlarken öte yandan bunlardan sonuç çıkararak davranış ve düşüncelere yeni boyutlar kazandırmayı sağlar. Aslında nazik bir insanın bile kendi dışından elde edeceği birçok şey vardır. Bunları görebilme dikkatli olmaktan geçer. Görmesini bilmeyen bir kişinin görgüsünü geliştirmesi imkânsızdır.²⁵

Nezaket kültürümüzde de önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim Kâşgarlı Mahmud'un ansiklopedik mahiyet taşıyan ve âdeta XI. asır Türk dünyasının aynası olan Divanü Lûgati't-Türk adlı eserinde nezaket kurallarına uymayan davranışları ifade eden kelimeler şöyle yer almaktadır: Aksırmak, (iki kişinin) arasını yarıp geçme, sövüp kötü (söz) söylemek, gevezelik/bağırma, çok ve gereksiz konuşmak, haddi aşmak, yalan, kızdırmak, kıskançlık, caymak, kışkırtmak, taşkınlık, zulmetmek/fenalık etmek, küstahlık, gururlu ve kibirli olmak, osurmak, öğünmek, ölmüş birinin arkasından konuşmak, saçmalamak, katı söz (incitici), hezeyan etmek, aç gözlülük/tamahkârlık, hasetçilik, karşılık/bedel, gözlerini dikerek bir şeye saldırmak/iğrenerek bakmak, uşaklamak, utanmazlık, utandırmak/bıktırmak, gammazlık etmek, aldatmak/hile yapmak, zevzeklik.²⁶

Görüldüğü gibi XI. yüzyıl insanının tutum ve davranışları nezaket açısından günümüzle çokta farklılık göstermemektedir. Nezaketsizlik insanın bireysel tutum ve davranışlarında görülebildiği gibi, toplumsal ilişkilerde de ya da duygularda da ortaya çıkabilmektedir.

Yine Divanü Lûgati't-Türk'te, saygın kişi, ağırlanan adam, yumuşak huylu, merhametli/gönül alıcı, bilgin/âlim, doğru/inanılır adam, dürüst kişi, her zaman başkalarının arasında olan kişi, alçak gönüllü kişi, ünlü bilgin, anlayışlı kişi, tatlı dilli kimse, ince, kibar, güzel boylu boslu, rengi parlak, elbisesi temiz adam, utangaç kimse ve erdemli kişi anlamında kullanılan kelimelerle ifade edilen kimselerden ise nezaket kurallarına aykırı davranış beklenilmemektedir.²⁷

Bir toplumda nezaket ve görgünün belirtisi olan incelik ve zarafet, başkalarını anlama, tevazu ve sadelik, insana değer verme, onu dikkate alma, farklı düşünce ve duygulara saygı gösterme, onlara karşı hoşgörülü olma, toplumsal barış ve birlikte yaşamının olmazsa olmazlarındandır. Geleneğimizde de görüldüğü gibi nezaketsizlik ve kabalık insanlar tarafından yerilmekte, buna karşın tutum ve davranışlarıyla nezaketli olması beklenen kişilerin, konuşmadan giyime, güvenilirlikten alçakgönüllülüğe, dürüstlükten anlayışlılığa kadar birçok niteliği ortaya konularak nezaket teşvik edilmektedir.

2.3.Nezaketi Oluşturan Etkenler

Nezaket, ruhi bir gelişim olmakla birlikte dış etkenlerle gelişmektedir. Özellikle nezaketi temel alan görgü kuralları dış etkenlerle oluşmaktadır. Dış etkenlerin başında aile terbiyesi gelmektedir. Nezaket, aile ortamında küçük yaşlardan başlayarak yavaş yavaş öğrenilir. Aile sadece çocuğu değil, zaman ve kendi ölçüleri çerçevesinde genç, yaşlı bütün bireylerini şekillendirir. Bunun dışında zamanla eğitim ve toplum da katkı sağlayan diğer etkenlerdir. Eğitim ve toplum, doğal ortam olan ailede edinilen terbiyenin eksiklerini tamamlar ve yeni katkılarda bulunurlar. Aileden daha geniş bir oluşturdukları için gelişme çağındaki çocuk ve genç üzerinde büyük bir etkiye sahiptirler. Bu nedenle sözü edilen bu etkilerin nazik, terbiyeli, görgülü insanlar yetişmesine yardımcı olacak şekilde oluşması beklenmektedir. Eğitimin ve toplumun etkisi, tabiatıyla çağın zaman içerisinde insanın aklına, değer yargılarına, davranışlarına, düşünce biçimine getirdiği oluşumu da içerir.²⁸

Bireyin yaşamında toplum, toplumun varlığında ise bireyin yaşayış ve düşünceleri etkili olduğu gerçeğinden hareketle nezaket ve görgüye ilişkin kuralların toplumda ortaya çıkması doğal bir durumdur.

²³ Kurtbay, *Nezaket ve Görgü Kuralları*, s. 4.

²⁴ Kurtbay, *Nezaket ve Görgü Kuralları*, s. 4.

²⁵ Kurtbay, *Nezaket ve Görgü Kuralları*, s. 5.

²⁶ Aydemir, *Divanü Lûgati't-Türk'e Göre Nezaket*, s. 14-36.

²⁷ Aydemir, *Divanü Lûgati't-Türk'e Göre Nezaket*, s. 14-36.

²⁸ Kurtbay, *Nezaket ve Görgü Kuralları*, s. 6.

Bu kurallar, toplumun benimsediği kanun, adet ve geleneklerden ortaya çıkmaktadır. Çünkü insanlığın gelişimine paralel olarak her toplumda kurallar, adet ve gelenekler oluşmuş ve bunlar toplum yaşamını düzenlemişlerdir. Böylece toplum hayatı düzenli, kurallı, sistemli hale gelerek başıbozukluktan ve kuralsızlıktan kurtulmuştur.

İslam toplumlarında nezaket ve görgüyü de içeren adab-ı muaşeret kuralları, insanlar arası ilişkileri düzenlemesi, toplumsal yaşamı şekillendirmesi, bireyin ve toplumun görevlerinin ayrıntılı olarak belirlenmesi hep ilahi vahiyle belirlenmesi dolayısıyla dini kaynaklı olduğu belirtilir.²⁹ İnsan yaratılış itibarıyla eğitilmesi gereken güzel huy ve ahlakta eksikliklere sahiptir. Hevai arzu ve nefsanî isteklerin peşinden gitmek, güzel huy ve ahlakı ihmal anlamına gelmekte ve insanın bunları gereği gibi eğitmemesi, bu konuda aklın kemaline ve huylarının olgunluğuna güvenmesi, bir kusur ve ihmal olup ileride pişmanlığa neden olur. Adab, tecrübe ve güzel adetlerle kazanılır. Her toplumun güzel alışkanlıkları, nezaket kuralları, görgüleri vardır ki bunlar akıl ve tabii yolla değil, tecrübeyle, toplumun yol göstermesiyle elde edilir. Bu da aklın bir eğitim ve edeb almaya muhtaç olduğunu göstermektedir.³⁰

İslam adabının ilahi kaynaklı olması dolayısıyla çeşitli ülkelerde ve Müslümanlar arasında değişiklik çok fazla gözükmemekte, sadece zaman ve gelişen teknolojiye, yenilik ve imkânlarla göre farklılıklar görülebilmektedir. İslam adabının kaynağı Kur'an, Hz. Peygamberin sünneti, sahabeden itibaren diğer âlimlerin söz ve yaşayışları ile Müslüman toplumların akla uygun, şer'e aykırı olmayan örf ve adetleri³¹ olarak ifade edilebilir.

İnsanın sahip olduğu huy ve melekeler, eğitim, telkin ve bir takım dış etkilerle şekillenmekte ve değişebilmektedir. Bir kısım etken ve tesirle şekillenen tutumlar, sonradan elde edilen üstün meziyet ya da kötü alışkanlıklara sahip olması nedeniyle değişim gösterebilirler. İşte bu yüzden eğitim, talim, alışkanlık ve çevrenin etkisiyle insanın huyunun ve ahlakının değişebileceği³², güzel hasletlerin elde edilebileceği, nezaket, görgü vb. davranış ve tutumları kapsayan adab-ı muaşeret kurallarının çocuklara verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Bir toplumu oluşturan bireyler arasında sevgi saygının bulunması, hoşgörülülük, iyimser ve güler yüzlülük, yapılanları takdir edip değer verme, sözünde durma, anlayışlı olma, samimi olma, kişilerin kusurlarını ifşa etmeme, sır saklama, inançlara saygı duyma, dedikodu yapmama ölçülü ve serinkanlı hareket etme³³ gibi erdemler nezaketin oluşumunda önemli göstergelerdir.

İnsana nazik ve görgülü sıfatını verecek olanlar, çevresinde iletişim halinde olduğu kimselerdir. Bu sıfatı hak eden insan sayısı çoğaldıkça, içerisinde yaşadıkları, mensubu oldukları toplum da diğerleri katında daha büyük değer kazanacaktır. Ayrıca nezaket, insanlar arasındaki iletişimi kolaylaştıran, daha içten, daha samimi, sağlıklı ve derin ilişki kurmaya yardımcı olur. Kaba, kırıncı, hoyratça davranan, başkalarına saygı göstermeyen bir kişinin böyle bir sonuca varması ise neredeyse imkânsızdır.³⁴

Toplum içerisinde görgü ve nezaket kurallarına uyan bir kişi, bunu ortaya kendisi koymakla birlikte, asıl olarak ondan etkilenenler olan diğer kişiler olacaktır. İşte nezaketli kişiyi bu konuda değerlendirecek olan başkalarıdır. Ancak insan, okul, iş, arkadaşlık ve akrabalık ilişkilerinde, sokakta, misafirlikte birçok kişiyle birlikte olacağı için herkese göre bir tutum takınması mümkün olmayacağına göre davranışlarını onları gözlemleyerek düzenleyemez. Yapılması gereken, onun hakkında çevresindekilerin "nazik" ve "kibar" sıfatlarını vereceği bir biçimde bunu kendisi için bir yaşam tarzı haline getirmesidir.

2.4. Bir Değer Olarak Nezaket

İnsan benliği biri dürtüler, diğeri ise ülkü ve değerlerden oluşan iç içe geçmiş iki yapıdan oluşmaktadır. Dürtü doğuştan gelirken, ülkü ve değerler bireyin içerisinde yetiştiği toplum ve kültürün normlarını yansıtmaktadır. İnsanın bir kültür ortamı içerisindeki gelişimi, aynı zamanda bir eğitim süreci olmaktadır. Bu eğitim süreci, yaşam için gerekli olan bilgilerin öğrenilmesi kadar, bir karakter inşasını da kapsamaktadır.³⁵ Değerler, insan hayatındaki soyut hedefleri tanımlayan amaç değerler ile insanı hayattaki hedefi götüren yol olan araç değerler olmak üzere ikiye ayrılabilir. Benimsenen insani ve evrensel değerlerin hayata aktarılmasını sağlayan araç değerler, motivasyon artırıcı ve teşvik edici özelliktedir.

²⁹ Duman, *Adab-ı Muaşeret*, s.36.

³⁰ Ebu'l Hasan el-Maverdi, *Edebü'd Dünya ve'd Din*, çev. Selahattin Kip, Abidin Sönmez, İstanbul, tarih yok, s.321.

³¹ Duman, *Adab-ı Muaşeret*, s.37.

³² Ahmet Hamdi Akseki, *Ahlak Dersleri*, Ankara, 2016, s.31.

³³ MEGSB, *Görgü-Ahlak ve Protokol Kuralları*, Ankara, 1985, s.17-22.

³⁴ Kurtbay, *Nezaket ve Görgü Kuralları*, s. 7.

³⁵ Hayati Hökelekli, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, İstanbul, 2013, s.284.

Kabullenici ve yumuşatıcı niteliğe sahip olan araç değerler, olaylar karşısında esnek ve yumuşak olmak, insanlara nazik davranmak ve doğru yorumlar yapmak gibi negatif duyguları azaltan değerleri kapsamaktadır.³⁶

Değerler, insan davranışına yol gösteren, rehberlik eden inançlar ve kurallardır. İnsan davranışının yerindeliğini, etkililiğini, güzelliğini, ahlakiliğini belirlemeye yarayan ilke ve standartlardır. Ahlaki, dini, toplumsal, ekonomik, bilimsel, sanatsal ve siyasi olmak üzere pek çok değer alanlarından söz edilebilir. Çoğunlukla bunlar iç içe ve bir arada bulunurlar. Ancak bunlar içerisinde en önemli olanı hiç kuşkusuz ahlaki değerlerdir.³⁷

İnsanlara ilahi bilgiyi ulaştırarak elde ettikleri yaşamı daha kaliteli hale getirmek, dünya ve ahirette kurtuluşun yolunu göstermek, refah ve huzurlu bir hayat sürebilmeleri için öncülük etmek üzere görevlendirilen peygamberlerin en önemli görevlerinden birisi de ahlaki güçlendirmek ve toplum hayatında bir yaşam kuralı haline getirmektir. Kur'an, geçmiş toplumların yaşam biçimlerini, insanlar arasındaki ilişkileri anlatırken inanç konularıyla birlikte üzerinde durduğu en önemli husus, peygamberlerin bu misyonları olmaktadır. Nitekim Allah, Kur'an'da son elçisini en güzel ahlak sahibi olarak³⁸ nitelemekte, Hz. Peygamber de "Ben ancak ahlaki güzellikleri tamamlamak için gönderildim"³⁹ ifadesiyle tüm peygamberlerin aynı misyonun birer halkası olduğunu belirtmektedir.

Günümüzde hayat başarısı ve gelişmişlik, eğitime verilen değer ve kaynak oluşturmayla ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla eğitim sisteminde ve ailede çocukların değerler eğitimini kazandıracak şartları oluşturmak önemli hale gelmiştir. Modern eğitim bilgiyi işleme ve ondan maddi ürün elde etmede başarılı olurken, şiddet, anlayışsızlık, kabalık, nezaketsizlik, güvensizlik ve dürüst olamama gibi birçok problemle karşı karşıyadır. Temel insani değerler yok olmakta, sorumsuz, doymak bilmeyen açgözlü bir tüketim çılgınlığı yaşanmaktadır. Vicdan ve merhameti gözardı eden insanlık algısının sonuçları olan bu felaketleri engellemek, eğitimin her alanında değerleri öne çıkarmakla mümkün olabilecektir.⁴⁰

Öğrenilmesi gereken kavramlardan olan değerler, erdem şeklinde insan ilişkilerinde kendisini gösterir. İnsan, mutlu olmasında etkin rol oynayan değerleri, sosyal öğrenme metoduyla sonradan kazanır. Toplumsal anlamda öğrendiği erdemler onu mutluluğa ulaştıracaktır. Her değerın duygu ve davranış boyutu söz konusudur. Bir kavramı doğru kabul edip, varlığı duygusal olarak hissedilmediği zaman o değer uygulamaya geçmeyecektir. Bu, bir değerın kabul edilebilir olması için ona duygu yüklenmesini şart olduğunu göstermektedir. Daha sonra bu duygu kişilik haline gelecek, değerlerin düşünceleri de yöneten standartlar kümesi olması nedeniyle düşünce yönetimini başlatacaktır.⁴¹

Günümüz toplumlarında gittikçe kötüleşen gençlik eğilimleri, şiddet ve saldırganlık, hırsızlık, kopya çekme, otoriteye saygısızlık, akranlarına kötü davranma, önyargı, kötü dil/argo kullanımı, erken cinsel gelişim ve bunun istismarı, benmerkezcilik, toplumsal vurdumduymazlık, alkol ve uyuşturucu gibi kendine zarar verici alışkanlıklardaki artışlar, aile yapısının bozulması, kitle iletişim araçları ve sosyal medyanın olumsuz fonksiyonları, okul ve ebeveynlerin değerler eğitimine sarılmalarını zorunlu kılmaktadır.⁴² Toplumsal ve ahlaki değerler hayatın amacı olarak benimsendiği ve o değerleri gerçekleştirme yolunda çaba gösterildiği zaman hem bireyi hem de toplumu yüceltecek ve toplumdaki olumsuzlukları önleyecektir. İnsan yaşamının bütün alanlarında öne çıkan değerlerin birey ve toplum hayatında benimsetilmesi, korunması, geliştirilmesi ve yeterince yaşanması, hayatın kaliteli hale gelmesi açısından büyük önem taşır. Kendine ve toplumsal çevresine karşı ahlaki değerlerle donatılmamış insanlar, bilgi, beceri ve yeteneklerini insanlığın ve çevrenin yararına olmayan alanlarda kullanabileceklerdir.⁴³

Değerler, olgun, iyi bir insan, uyumlu, üretken iyi bir vatandaş olmanın en önemli şartlarındanıdır. Çünkü değerler, insan olarak ne olduğumuzu, ne olmamız ve nasıl olmamız gerektiği konusunda yolumuzu aydınlatmaktadır. Değerler, bireylerin, ailelerin, eğitimcilerin verdiği karaları belirleyip destekleyici etkenlerdir. Kendi değer ve amaçlarının farkında olan bireyler, yaşamlarında ve olaylar karşısında daha çabuk ve doğru karar verirler. Toplumsal değerler toplumdan topluma ya da belli bir toplumda zaman içerisinde bazı değişimlere uğrayabilmektedir. Ancak bir kısım değerler vardır ki, bu yönde gösterilen

³⁶ Nevzat Tarhan, *Güzel İnsan Modeli*, İstanbul, 2011, s.22.

³⁷ Hökelekli, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, s. 285.

³⁸ Kalem: 4.

³⁹ Muvatta, Hüsnü'l-Hulk, 8; Ahmed b. Hanbel, 2/381.

⁴⁰ Recep Kaymakcan, Hasan Meydan, *Ahlak, Değerler ve Eğitimi*, İstanbul, 2014, s.34.

⁴¹ Nevzat Tarhan, *Güzel İnsan Modeli*, s.20.

⁴² Kaymakcan, Meydan, *Ahlak, Değerler ve Eğitimi*, s.35.

⁴³ Hökelekli, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, s. 286.

tutum ve davranışlar dünyanın her yerinde, her toplumda beğenilme ve takdir edilme özelliğine sahiptir. Bunların başında ise nezaket, dürüstlük, adalet, sevgi, saygı, yardımseverlik, cesaret, çalışkanlık gibi değerler gelmektedir.⁴⁴

Bir toplumun geleceği, iyi yetişmiş, sağlam karakterli, kişilik sahibi bireylerin varlığına bağlıdır. İyi bir ahlaki karakter ve kişili ise kendiliğinden ortaya çıkmaz. İyi karakter sahibi olma, ahlaki değerleri anlama, onları içselleştirerek davranış ve tutum haline getirmeyi kapsamaktadır. Bu nedenle çocukluktan itibaren bireyin öğrenmeye, rehberliğe, yönlendirilmeye ve uygun rol modeller ile yüz yüze gelmeye ihtiyaçları vardır. İşte bireyin uygun ahlaki ve insani tutum ve davranış sergilemesine, kararlarını bu yönde almasına yardımcı olmak en başta ailelerin görevlerindedir.⁴⁵

3. NEZAKET DUYGUSUNUN GELİŞİMİ VE AİLE

3.1.Nezaket Duygusunun Gelişiminde Ailenin Sorumluluğu

Eğitilebilir bir varlık olarak insan, biyolojik, kültürel ve sosyal boyutlara sahip olma gibi bir takım özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. İnsanı biyolojik bir varlık olarak diğer canlılardan ayıran en önemli özelliğinin düşünme yeteneğine sahip olması gösterilmektedir. İnsanın insan olabilmesi için yeter neden olarak kabul edilen kültür boyutu, doğa ile etkileşerek gelişebilmektedir. İnsanın sosyal boyutu ise diğer insanlarla etkileşimi sonucu oluşan toplumsallaşma süreciyle başlar. Bireyin sosyal boyutunun gelişebilmesi için mutlaka diğer bir insanla etkileşim içerisinde olması öngörülür. Çünkü birey, kültürel ve toplumsal çevresiyle etkileşim sürecine girerek yeni davranışlar kazanmaktadır. İnsanın sosyal boyutu, kültürel boyutuyla birlikte gelişmektedir.⁴⁶

Doğumdan sonra kazanılmakta ve öğrenilmekte olan kültür, insanoğlunun ortaya koyduğu maddi-manevi her şeyi olup, örf, adet, gelenek, göreneklerle, yemek yeme alışkanlığı, giyinme vb. insanla ilgili her şey kültürü oluşturmaktadır. Öğrenilen bilgilerin ve kazanılan alışkanlıkları kendisinden sonra gelenlere aktarabilmeyi sadece insan başarmaktadır. Görüldüğü gibi kültürü oluşturan birçok şey, nezaketle bağlantılı, onunla iç içedir. İşte nezaketi de kapsayan kültürel değerlerin bireye kazandırılması, kültürelleme süreci olarak ifade edilmekte ve doğumdan ölüme kadar bireyin, toplumun istek ve beklentilerine uyacak şekilde etkilenmesi ve değiştirilmesi olarak kabul edilmektedir. Kültürel değerler bireye zorla kabul ettirilerek tek yönlü bir kültürelleme yapılırsa buna “zoraki kültürelleme”, kültürel değerlerin bireye gelişigüzel yollarla kabul ettirilmesine “gelişigüzel kültürelleme”, kültürel değerlerin planlı ve maksatlı bir şekilde bireylere aktarılması sürecine ise “kasıtlı kültürelleme” adı verilmektedir.⁴⁷ Nezaket eğitimi ne zoraki ne de gelişigüzel bir şekilde verilmemelidir. Aksine o öncelikle aile içerisinde planlı, kasıtlı ve doğru bir biçimde kültürelleme şeklinde verilebilir.

Toplumun, kendisinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilmesi, beklentileri karşılması için, toplumu oluşturan bireylerin bazı tutum, davranış ve kuralları içselleştirmesi gerekmektedir. Bu kurallardan bir kısmı, bireyin başkalarıyla nasıl etkili iletişim kuracağı, başkalarını incitmeden nasıl uzak duracağı, genellikle başkalarıyla nasıl iyi geçineceği, bir başka deyişle nezaket kuralları çerçevesinde çevresine nasıl etkin bir uyum sağlayacağı ile ilgilidir. Etkin bir uyum ifadesi, toplumca belirlenen bazı kuralların içselleştirilmesini, geçerliliğini yitirmiş kurallardan atılması gerekenlerin de yeniden geliştirilmesine katkıyı da kapsamaktadır. Ahlak gelişimi, toplumun tüm değerlerine kayıtsız şartsız edilgin bir uyma değil, topluma etkin bir uyum sağlamak için değer sistemi oluşturma süreci olarak görülmektedir.⁴⁸

Düzenli ve sistemli değişim, gelişim anlamına gelmektedir. Bireyde bedensel, duyuşsal, kişilik, ahlak, zihinsel, dil, mizah, oyun ve sosyal gelişim alanlarında, hayatın sonuna kadar değişimler meydana gelmektedir. Öyleyse gelişim, hayatın başlangıcından ölümüne kadar süren ve bireyde meydana gelen nitel ve nicel değişimleri ifade etmektedir. Gelişim bir süreç iken, organizmanın sürekli olarak ilerleme kaydeden ve gelişim sürecinin ürünü olan şey ise gelişmedir. Gelişme, büyüme, olgunlaşma ve öğrenme sonucu gerçekleşir.⁴⁹ Bireyde ahlak gelişimi belli aşamaları izlemektedir. Bu aşamalar, çocuğun bilişsel gelişiminden bağımsız değil, ona paraleldir. Çocukta ahlak gelişimi, çocuğun işlem öncesi dönemden,

⁴⁴ Hökelekli, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, s. 286-287.

⁴⁵ Hökelekli, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, s. 288.

⁴⁶ Özcan Demirel, *Öğretme Sanatı*, Ankara, 2011, s.6-7.

⁴⁷ Demirel, *Öğrenme Sanatı*, s. 8.

⁴⁸ Nuray Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, Ankara, 2009, s. 62.

⁴⁹ Selim Şeker, “Eğitimin Psikolojik Temelleri, Gelişim ve Öğrenme”, *Eğitim Bilimine Giriş*, ed. Fatih Töremen, İstanbul, 2011, s.207.

somut işlemler dönemine geçtiği 6 yaşa kadar başlamaz.⁵⁰ Bu nedenle ahlak eğitim içerisinde sayılan nezaket eğitimi bir kültürleme olarak bu dönemde düşünülmelidir.

Burada nezaketin tutum ve davranış olarak ifade edilmesi, bu kavramların tanımlanmasını gerektirmektedir. Tutumun çok değişik tanımları yapılmakla birlikte birçok sosyal psikolog tarafından kabul edilen tanımını Kağıtçıbaşı şöyle aktarmaktadır: “Tutum, bir bireye atfedilen ve onun psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir.”⁵¹ Buna göre tutumun bireyde, onu davranışa hazırlayıcı bir eğilim olduğu görülmektedir. Ayrıca bir bütünlük içerisinde düşünce, duygu ve davranışın birlikteliği, tutumun ortaya çıkardığı bir durumdur.

Bir tutum, bireyin düşünce, duygu ve davranışlarını birbiriyle uyumlu hale getirerek etkiler. Tutumu oluşturan bu üç faktör tutumun öğeleri olarak ifade edilmektedir. Bilişsel, duyuşsal ve davranışsal öğeler, yerleşmiş, güçlü tutumlarda tam olarak bulunurken, bazı daha zayıf tutumlarda ise özellikle davranışsal öğe çok zayıf olabilmektedir. Diğer tutumları etkileyerek onlarla ilişki içerisinde olan tutum, merkezileşmiş bir tutum olup, genel hayat görüşüne ve birçok davranışa da yön vermektedir. Bireyin bazı tutumları daha merkezi, diğer tutumları ise daha kenarda olabilmektedir. Tutumların birbirleriyle tutarlılık içerisinde olması da önemlidir ancak tutumun var olması için şart değildir.⁵²

Çocuğa verilecek nezaket, görgü, saygı vb. değerlerin davranış haline getirilerek içselleştirilmesi, benimsenmesi modelleme ve aile içerisinde yaşayarak öğrenilmez. Gelişim dönemimde çocuğa nezaket öğretilerek davranış haline gelmesi sağlanmalıdır. Genel anlamıyla organizmanın her hareketi davranış olarak adlandırılmakta ve organizmanın etkiye karşı göstermiş olduğu tepki, ya da tepkiye karşı gösterdiği etki olarak ifade edilmektedir. Eğitim açısından davranışın gözlenebilir, ölçülebilir ve istenilir olması gibi koşulları söz konusudur.⁵³ Tutumların davranış haline getirilmesi erken yaşlardan itibaren olmalıdır. Nezaketin de erken yaşlarda edinilmesi gerekmektedir. Erken yaşlarda öğrenilen tutumların, önemli tecrübe ve olaylar olmadığı durumlarda kolay kolay değişmeyeceği ve kalıplaşacağı söylenebilir.⁵⁴

3.2.Ailede Nezaket Duygusunu Geliştirici Temel İlkeler

İnsan çok üstün özelliklerle ve mükemmel bir ruhi donanımla yaratılmasına rağmen, fiziksel, zihinsel ve ahlaki olgunluğa uzun bir sürede kavuşabilmektedir. Çocuk bu süreçte kendi kendisine yetmeyip yetişkinlerin yardımına muhtaçtır. Onun nasıl bir kişiliğe sahip olacağına, hangi değerleri edineceğine ana babalar karar vermektedir. Çocuk her türlü etkiye açık, iyi kötü ayrımı yapmaksızın görüp öğrendiği her şeyi kabul edecek bir kabiliyette yaratıldığı için ebeveyn onu nasıl etkiliyorsa çocuk o şekilde etkilenip şekillenecektir. Yine çocuk içerisinde doğduğu evin, ailenin değerler dünyasının içerisinde doğmakta ve evi oluşturan bireylerin birikim, düşünce, kanaat ve değerleri çerçevesinde kişilik ve kabiliyetini geliştirebilmektedir.⁵⁵ Her evin bir kimliği vardır. Evdeki bireylerin kişilikleri, zevkleri ve inandıkları değerler, o evin kimliğini oluşturmaktadır. Evdeki bireylerin nezaket ve görgülü olması, buldukları ortama yansır. Erdemlerden yoksun olarak yaşamak, insanı kimliksizleştirecektir.⁵⁶

Çocukların bilişsel becerilerinin yanı sıra, benlik kavramları, başkalarıyla etkileşim biçimleri, dünyaya karşı tutumları yani kişilikleri gelişmektedir. Kişilik bireyi başkalarından ayıran; bireyin doğuştan getirdiği ve sonradan kazandığı özelliklerin bütünü demektir. Bireyin duyguları, yetenekleri, güdülere, mizacı (huyu), sosyal, fiziksel-psikomotor ve bilişsel özellikleri, karakter ve değerleri, inançları, tutumları, görüşleri vb. tüm özellikleri onun kişiliğini oluşturan şeylerdir. Kişilik, insan davranışlarının bütün yönlerini kapsayıcı bir kavramdır.⁵⁷ İşte çocukta ailenin, evin kimliği doğrultusunda bir kişilik inşa etme, değerleri benimsetme ve bu bağlamda çocuğa nezaket ve görgü kurallarını kazandırma ana babanın görev ve sorumluluğu içerisinde yer almaktadır.

Yeni bir birey yetiştirme sorumluluğu olduğu için kişilik kazandırma da babalar, çocuğa dış dünyanın gerçekliğini anlatırken, anneler iç gerçekliği öğretirler. Yani çocuk kişilik özelliklerinin çoğunu anneden alır. Altın değerindeki ilk üç yıl, kişilik çatısının belirginleştiği dönemdir. Bu aşamada çocukla kararlı ve tutarlı bir ilişki içerisinde olunması önemlidir. Zaten okul çağına kadar anne ile çocuk arasındaki ilişki

⁵⁰ Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, s. 62-63.

⁵¹ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*, İstanbul, 1988, s.84.

⁵² Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*, s.86-94.

⁵³ Demirel, *Öğrenme Sanatı*, s. 9.

⁵⁴ Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*, s.102.

⁵⁵ Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Ankara, 2005, s. 226-227.

⁵⁶ Tarhan, *Güzel İnsan Modeli*, s.63.

⁵⁷ Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, s.72.

doyasıya yaşandığında çocuğun temel kişilik örgüsü de sağlamlasacaktır.⁵⁸ Nezaket, görgü vb. değerlerin gündelik hayatta yer edinebilmesi için, anne babanın o değerleri işletmek isteğinde olmaları gerekir. Toplumda var olan erdemleri yeniden üretme isteği korunmalı ve erdemler, özünü kaybetmeden uygun yer ve şartlarda yaşama geçirilebilmelidir.⁵⁹

Peki, çocuğun kimlik ve kişiliğinin oluştuğu, karakterinin, mizacının şekillendirildiği, bu dönemde evdeki bireylerin inançları ve değerleri doğrultusunda nezaket ve görgü kuralları çocuklara nasıl kazandırılmalıdır? Bu bağlamda nezaketin öğretilmesinde uyulması gereken ilkeler şöyle sıralanabilir.

3.2.1. Yetişkinlerin iyi bir model oluşturması

Küçük çocukların bilişsel yapıları, kuralları ve ahlaki değerleri anlamaya ya da anlamlandırmaya yeterli değildir. Bu nedenle onlarla kuralları soyut semboller olan sözcüklerle tartışmaktan çok, kuralları birlikte uygulayarak, yaşayarak benimsetmek daha doğrudur. Bu dönemde yoğun bir biçimde nesnelere ve sembollerle kurulan ilişkiler dünyasına görsel uyarıcılarla nüfuz edilebilir.⁶⁰ Kuralların gerekçeleri ve nedenleri çocukların anlayabilecekleri biçimde davranışlarla ve somut yollarla açıklanmalıdır. Ana-babalar her şeyden önce söylediklerini kendileri uygulayarak iyi bir model olmalıdırlar.⁶¹ Çünkü çocuk bir şeyin kötü veya yanlışlığını, öğretilmedikçe ya da denemedikçe bilemez, gördüğü her şeyi taklit etmeye çalışarak, büyüklerin yaptığı her davranışın iyi ve doğru olduğunu varsayar.

Dini ve ahlaki değerleri ve bunları davranışa dönüştürmenin en temel yollarından birisi çocuklara, görsel zenginlikli modeller sunmaktır. Örnek alma ve taklit etme özelliğine sahip olmaları nedeniyle çocuklara, nezaket kurallarını sürekli söylemek ve anlatmaktansa, o tutumu onları gözü önünde davranış olarak tekrarlamak daha etkileyici olacaktır.⁶² Edebin ilk muallimleri anne-baba olduğu için ebeveynler öncelikle birbirine karşı edep ve nazik olmalı. Bu nedenle aile içerisinde çocuk, eşlerin birbirlerine saygılı olduğunu görmeli ve bunu hissetmelidir. Hayatın akışı içerisinde zaman zaman eşler arasında tartışmalar yaşanabilir. Burada eşler birbirini çocuğa şikâyet edip, çocuğu hakem tayin etmemelidir. Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da çocuk tartışmaya şahit olmuşsa tartışılan konunun çözümlendiğine de şahit olması gerekir.

3.2.2. Nezaket kurallarını ailede yaşamak

Küçük çocuklarda özellikle okul öncesi dönemde aile bireyleriyle iletişim sözden çok duygusal ağırlıklı olmaktadır. Kendisiyle ilgili olsun ya da olmasın çocuk, duyduğu sözlerin arkasındaki duyguları önemser. Bu nedenle de büyüklerin söz ve davranışlarının kendisi açısından doğruluğundan çok onlardan duygusal olarak etkileme yaşadığı ön plandadır.⁶³ Bu nedenle aile içerisinde ilişkilerle öğrenmenin gerçekleştiği dönemde çocukla ve diğer bireylerle saygıya dayalı düzenli ve doğru bir ilişki ve iletişim, nezaketi de içerisine alan ahlaki değerlerin kazandırılmasında önemli hale gelmektedir.

Ebeveyni ve ailedeki diğer bireyler tarafından kendisine kibar davranılan çocukların görgü ve nezaket kurallarını öğrenmeleri daha kolay olur. Kimi insanlar sosyal kabul, statü ya da öyle görünmek istediği için aile ortamının dışında nazik ve kibar olurken, ne yazık ki aile içerisinde aynı nezaket ve inceliği göstermezler. Dışarıdaki insanlara teşekkür eder, lütfen der, giyim kuşam ve selamlaşmada çok kibar ve nazik davranıp incelik gösterirler. Aynı ifadeleri ve tutumları da aile içerisinde fertlerin birbirlerine karşı ve özellikle de çocuğa hitap ederken de dilden düşürülmemelidir. Ayrıca çocukları, hiçbir zaman argo kullanmaya, kaba, çirkin ve kötü sözleri şakayla da olsa söyletmeye zorlamamalıdır. Ana babalar, bu tür ortamların oluşmasına izin vermemeli ve aile çevresinde de bu tür kaba ve kötü sözcüklerin kullanılmasına tolerans göstermemelidir.

3.2.3. Kontrol mekanizması oluşturulması

Her ana-babanın arzusu, çocuklarını iyi birer insan olarak yetiştirmektir. Kişilik gelişiminde genetik eğilim yüzde otuz-kırksa, geriye kalan büyük kısmı öğrenmeyle gerçekleşmektedir. İnsanın yaratılışında güler yüzlü olma, iyilik yapma, insanları sevme gibi iyilik potansiyeli bulunmaktadır. İşte bu potansiyelin harekete geçmesi, çocukluk döneminden itibaren duygusal rehber ihtiyacı duymaktadır. İyilik yaparak, başkalarının hakkına saygı göstererek, işbirliği içerisinde olma, bütün bunlarda kibarlık ve nezaket

⁵⁸ Nevzat Tarhan, *Son Sığınak Aile*, İstanbul, 2010, s. 156.

⁵⁹ Tarhan, *Güzel İnsan Modeli*, s.54.

⁶⁰ Cebeci, *Din Eğitimi*, s. 233.

⁶¹ Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, s.69.

⁶² Cebeci, *Din Eğitimi*, s. 233.

⁶³ Cebeci, *Din Eğitimi*, s. 230.

gösterme gibi erdemler, büyük ölçüde kültürel olarak sonradan öğrenilir. Bu nedenle çocuklar için bir kontrol mekanizmasının oluşturulması gerekir. Çocuklar, çevrelerinde olan biteni ve bunlara verilen tepkileri, kendi akıl süzgecinden geçirerek hareket etmeyi öğrenmelidir. Vicdan, saygı, nezaket, hoşgörü, merhamet, adalet gibi kavram ve değerleri öğrenemeyen bir çocuk, çocukluk döneminden yetişkinliğe kadar vicdani hassasiyetleri taşıyamaz, tutum ve davranışlarında ahlaki açıdan yanlışlık olup olmadığını ölçemez.⁶⁴ Sonuçta da yaptığı şeylerin yanlışlığını fark edemeyecek, onu kendi içinde meşrulaştırarak yapmayı sürdürecektir.

3.2.4. Güven duygusu oluşturulması

Anne babayla çocuk arasındaki duygu alışverişi, istenilen nitelikte ve kaliteli olursa, çocuğun ruhuna sevgi tohumları atılır. Bunun aksi olduğunda çocuk, sevgi açlığı hissedecektir. Çocuğun en büyük ihtiyacı sevgi ve güvendir. Bu nedenle çocuğun güven duygusunu alması, temel duygular oluşurken onu en çok korkutan şeyin güvensizlik olduğu bilinmelidir. Daha sonraki süreçte çocuk özerklik duygusunu kazanmalıdır. Ana babalar, çocuklarına güvenli bir alan oluşturduktan sonra onları özgür bırakmalıdırlar. Bu dönemde çocuğu dinlemek, sözünü kesmeden ve ona bir şeyler öğretme kaygısı gütmeden bunu yapmak, duygularını paylaşmasına izin vermek, çocuğa sevildiğini hissettirmek güven duygusunu oluşturucu katkılardır. Çocuk eğer güvende olduğunu hisseder, sevildiğini düşünürse, ailenin benimsediği ahlaki normları, değerleri, nezaket ve görgü kurallarını o derecede kabul edecektir.⁶⁵

3.2.5. Erken yaşlardan başlayarak eğitilmesi

Çocuklara küçük yaşlardan itibaren verilecek olan karakter eğitimi, ahlaki değerlerin eyleme dönüşmüş biçimidir. İnsan, istekleriyle, ihtiyaçları arasında gider gelir. Ancak kimi arzular zamanla ihtiyaç haline gelebilir. Kişi çoğu zaman istekle ihtiyaç arasında dengeyi korumaya çalışmaktadır. Psikolojik ihtiyaçların herkesin benimsediği değerlere dönüşmesinde örneğin nezaket ve görgü gibi tutumlarla, sevgi, hoşgörü, şefkat vb. duyguların bir erdem halini almasında, isteklerin genele yayılmasının etkisi vardır.⁶⁶

Bebeklik döneminden itibaren yumuşak dokunuşlar ve nazik kelimelerle çocuk öğrenmeye başlayacaktır. Çocuğun yaptığı olumsuz bir davranış karşısında sakın bir şekilde "bunu yapmak yok", "nazik ol" gibi ifadelerle çocuk eğitilebilir. Çocuğun bu tür davranışlarına sesi yükselterek tepki verildiğinde çocuk ürkecek ve korkacaktır. Bundan sonraki davranışlarında ürkek, korkak ve stresli tutumlar gözlenebilir.⁶⁷ Çocuğa aile içerisinde yaşına göre zorlamadan, tanışmanın nasıl olduğu, nasıl selam verilip teşekkür edileceği, neden ve nasıl özür dilendiği, sofrada adabının nasıl olduğu, misafir karşılama ve uğurlama nasıl olması gerektiği, bir yere girmek için nasıl izin istenileceği vb. konular 2-3 yaşından itibaren öğretilenlerdir.

3.2.6. Baskı yapmaması ve çocuğun bir başkasıyla karşılaştırılmaması

Anne baba, çocuklarının kendi modelleri olmadığı gibi, kardeşlerinden ve arkadaşlarından farklı, bağımsız, kendine özgü zekâ ve kişilik özelliklerine sahip bir birey olduğu kabul etmelidir.⁶⁸ Bu nedenle de çocuk başkalarıyla kıyaslanmalıdır. Kıyaslama, çocuk üzerinde strese neden olmakta, ebeveyn karşı öfke ile dolması sonucunu ortaya çıkarabilmektedir. Başka çocukları nezaket ve görgü noktasında kendi çocuğu ile karşılaştırılması, çocuk için olumsuzluk ve yetersizlik anlamına gelmektedir. Bu öteki çocukların daha iyi, saygılı, görgülü ve kibar olduklarını ortaya koyduğu için çocukta özgüven kaybına neden olacaktır. Bu durum çocukları bilinçdışı rekabete sürükleyecek ve kıyaslanan kişiye karşı, kardeşi bile olsa kıskançlık ve düşmanca tutumlar sergilemesine sebep olmaktadır.⁶⁹

Öyleyse çocuğu daha gergin, kaygıya düşürecek ve güvensiz kılacak kıyaslamalardan kaçınmalıdır. Çocuğun topluluk önünde kibar davranma konusunda da eleştirilmemelidir. Bu tür davranışlar çocuğun kendisine ve ana-babaya karşı saygısını zedeler. Kızgınlık ve öfke duygusundan başka bir işe de yaramaz. Görgü kuralları baş başa sakın bir ortamda öğretilmelidir. Yapılan nezaketsizlikle mutlaka bir şeyler söylenecekse çocuğu nazikçe bir kenara alarak, utandırmadan ifade edilmelidir.⁷⁰

⁶⁴ Tarhan, *Son Sığınak Aile*, s. 159.

⁶⁵ Tarhan, *Son Sığınak Aile*, s.156-159.

⁶⁶ Tarhan, *Güzel İnsan Modeli*, s. 61.

⁶⁷ <http://www.rehberlik sitesi.com/cocuga-nezaket-egitimi-nasil-verilmeli/3052>

⁶⁸ Yavuzer, *Yaygın Anne Baba Tutumları*, s.37.

⁶⁹ Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, İstanbul, 2011, s.398.

⁷⁰ <http://www.rehberlik sitesi.com/cocuga-nezaket-egitimi-nasil-verilmeli/3052>

3.2.7. Düzeyinde ve yerinde bir disiplin olması

Çocuğun hayatın kurallarını öğrenebilmesi için disiplin gereklidir. Disiplin, çocuğa istenilen davranış ve alışkanlıkları öğretmek, kendi kendini denetleme ya da iç denetim demek olan ahlaki gelişimini sağlamak anlamına gelmektedir. Bu zorlamayla değil, içselleştirilmiş bir sorumluluk duygusunun oluşturulmasıyla gerçekleşir.⁷¹ Disiplin emirler yağdırılması değil, çocuğun yaşına uygun olarak kurallar konulmasıdır. Bu kurallar onun kişiliğini ezecek şekilde olmamalı ve kullanılmamalıdır. Ne gereğinden fazla sert olunmalı ne de gereğinden fazla yumuşak olunmalıdır. İki arasında bir denge kurulmalıdır. Anne-baba ikna yöntemini kullanmalı, şartlara ve ortama göre farklı yönlendirmelerde bulunmalı, karar verirken çocuğun da fikri alınmalı, gerektiği yerde evet veya hayır denilmelidir. Çocuk böyle bir disiplin anlayışıyla insan ilişkilerini anlayacak ve ilişkilere sınır koyabilmeyi öğrenecektir. Doğru ile yanlış, iyi ile kötüyü böyle ayırt edebilir. Aksi halde ya içine kapanık bir kişilik geliştirir ya da tam tersi saldırgan, bencil, kaba ve nezaketsiz bir kişilik sahibi olur.⁷²

Çocuklar bir dönem, özellikle 4-6 yaşları arasında muziplikler göstererek ve inat davranışlarla ana-babayı kışkırtır. Bu durum çocuğun gelişiminde bir süreç olup çocuk bu tür davranışlarıyla ebeveynin disiplin sınırlarını kontrol ederek kişiliğini oluşturmakta, sınırları ve yasakları öğrenmektedir. Çocuğun bu sınırları ve yasakları öğrenmesi ebeveynin tutarlı ve kararlı oluşuna bağlıdır. Çocuğun muziplikleri ve kışkırtmaları gülerken karşılandığında ve bu tür davranışları zekâsına bağlandığında, çocuk kendi karakter sınırlarını gamsız, saygısız, aşırı rahat tavırlarla belirleyecektir. Çocuğun bu davranışları tam tersi, katı disiplin ve şiddetle karşılandığında ise bu defa da katı itaat kültürüyle yetişmiş, kendine güvenmeyen ve hakkını aramaktan çekinen, saygı ve itaatte sosyal sınırların ne olduğunu ayırt edemeyen kişilikler ortaya çıkacaktır. Uygun olan yaklaşım, anne-baba ortak tavırla, kıvamında bir otorite ile çocuğa, yanlış olan ve yapmaması gereken davranışlarla doğru olan ve yapması gereken davranışları fark ettirmelidir.⁷³

Huzurlu bir aile ortamında sevgi ve saygıyla bezenmiş bir disiplinle çocuğa duygularını kontrol altına alma öğretilir. İç disiplin, diğergamlık, alçakgönüllülük, iyilikseverlik, şefkat, empati, dürüst olmak, adaletle davranmak, sabır göstermek, saygılı olmak, görgü ve nezaketli olma gibi davranışlar aile ortamında çocuğa kazandırılabilir. Bu değerleri öğrenmenin en uygun ve doğru zamanı çocukluk dönemidir. Hayatın ilk yıllarında öğrenilenler, yaşam boyu meyvesini verecektir.⁷⁴

3.2.8. İyi davranışların takdir edilmesi

Çocukların kibar ve nazik davranışları, görgü kurallarına uymaları ebeveynler tarafından takdir edilmelidir. Eleştiri çocuğa yalnızken, takdir başkalarının yanında yapılmalıdır. Çocuğa beklentiler ifade edilirken neleri yapmamalarını değil, neleri yapmalarını istediğimiz söylenmeli ve iyi davranışları takdir edilmelidir. Çünkü çocuklar da yetişkinler gibi becerileri, yetenekleri ve kişilikleri hakkında kendilerini iyi hissetmeye ihtiyaç duyarlar, iyi, güzel ve olumlu bir davranış sergilediklerinde takdir edilmek ve desteklenmek isterler.

Takdir edilme konusunda dikkat edilmesi gereken noktalar şöyle ifade edilebilir: Çocuk beklenen olumlu bir nezaket tutumu gösterdiğinde hemen takdir edilmeli, takdir çocuğun davranışına yönelik olmalı, yapmadıkları değil, yapabildikleri öne çıkarılarak takdir edilmelidir. Çocukla kurulan ilişkiye olumlu etkisi olacağı için takdir ve teşvik edilirken maddi değil manevi ödüller ön plana çıkarılmalıdır. Beğenilen davranışın sonucunda hissedilen duygu ifade edilmelidir. Takdir, başkalarının önünde ve tek başına iken de yapılabilir.⁷⁵

Eleştiri de çocuğun olumlu davranış geliştirmesine yardımcı olur. Doğru ve uygun dozda yapıldığında etkili olan eleştiri işe yarayacaktır. Çocuğun kişiliğine değil, beğenilmeyen davranışına yapıldığında olumlu davranış geliştirmeye yardımcı olacaktır. Ancak bu davranışı eleştirirken beklentiyi, istenileni de belirtmek ve sorun olan davranışı çözmek için öneri getirilmesi önemlidir.⁷⁶

İster takdir edilsin, isterse de eleştirilsin çocuğa mutlaka söz hakkı tanınmalıdır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarhan, “bir değer insan beyninde bir program haline dönüşebilmesi için şiddetli bir arzu, kuvvetli bir gayret ve yüksek ölçüde duygusal bir yoğunluk gerekmektedir. İnsanın bir değeri hayatındaki

⁷¹ Haluk Yavuzer, *Yaygın Anne Baba Tutumları, Çocuk ve Ergen Eğitiminde Anne Baba Tutumları*, İstanbul, 2011, s.22.

⁷² Tarhan, *Son Sığınak Aile*, s.160.

⁷³ <http://www.rehberlik sitesi.com/cocuga-nezaket-egitimi-nasil-verilmeli/3052>

⁷⁴ Tarhan, *Son Sığınak Aile*, s.161.

⁷⁵ Özgül Polat, Serkan Kahyaoğlu, *7-11 Yaş Aile Eğitim Programı*, Ankara, 2009, s. 86.

⁷⁶ Polat ve Kahyaoğlu, *7-11 Yaş Aile Eğitim Programı*, s. 86-87.

vazgeçilmezler arasında tutabilmesi için, o değere gönüllü olarak bağlanması ve inandığı değer için kendini feda etme noktasına gelmesi gerekir” der.⁷⁷ Çocuklarımızın nazik, kibar davranan, ince ve zarif insan olarak yetiştirmek, her şeyden önce böyle bir isteğin çok şiddetle arzu edilip istenmesine bağlıdır.

Dürüst, ahlaklı, nazik, kibar, doğru davranan, güven veren, sorumlu, duyarlı vicdanlı, yardımsever ve paylaşmayı bilen bireyler yetiştirebilmek için bu değerlerin ailede kazandırılması gerekir. Ailede kazandırılan değerlerin okulda desteklenip pekiştirilmesi, yerleşmesi, davranışa dönüşmesi için çok önemlidir. Bu değerlerin aile içerisinde normal, doğal bir davranış biçimi olarak benimsenmesi, çocuk tarafından da aynı şekilde normal olarak algılanmasını sağlayacaktır.

Toplum içerisinde kişinin kendi davranış ve tutumun kontrol edebilme ve sonucunda ahlaki ve sosyal kurallara uygun davranma anlamına gelen iç denetim, erken dönemden itibaren çocuklarda oluşturulmalıdır.

Çocuklarda nezaket ve görgü kurallarına ilişkin doğru ve yanlış tutumlar, korku ve baskıyla değil, ilgi ve sabırla öğretilir. Doğru kurallara ilişkin tutumların belirlenmesinde çocukla işbirliği yapmak, kuralı birlikte belirlemek, çocuğun benimsemesini ve uymasını daha da kolaylaştırır.

Çocuklardan beklenen tutum ve davranışların yaşına uygun olmalı, bir yetişkin gibi davranma beklenmemelidir. Hatalı davranışların telafi edilmesine fırsat verilebilmelidir.

Çocuk, ana-babaların başkalarıyla olan davranışlardan örnek alır. Bu nedenle çocuğun büyüklerini izlediği her yerde ve şartta nezaketli davranarak örneğini göstermelidir.

Nezaketi bir düşünce biçimi ve hayatı algılama tarzı olarak görmelidir. Hayatın her alanında, selamlaşmadan, özür dilemeye, teşekkür etmekten, itiraz etmeye, eleştirmekten cesaretlendirmeye kadar neredeyse toplumsal yaşamın her ayrıntısında ortaya konulması gereken bir bakış açısı ve hayat tarzı olarak görülmelidir.

Nezaketi menfaat ve çıkar için değil, olması gerektiği için, bencillik ve kurnazlık için değil incelik ve kibarlık için sergilenmesi gerektiğini unutmadan, kendisi gibi düşünmeyenlere, farklı inanç sahiplerine, diğer canlılara, varlıklara, doğaya ve hayatın kendisine karşı da naziklik göstermek gereklidir. Kendi düşünce ve çıkarına aykırı bile olsa nezaket elden bırakılmamalıdır. Nezaketli davranan karşısındakinden de nezaket görecektir.

KAYNAKÇA

Akseki, A.H. (2016). Ahlak Dersleri, DİB Yayınları, Ankara.

Aksun, B. (1980). Görgü Yaşama Sanatı, Tur yay. İstanbul, 1980.

Asım Efendi, (2013). Kamus’ul Muhit Tercümesi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, c.1.

Aydemir, A.(2014). Divanü Lûgati’t-Türk’e Göre İnsanlar Arasındaki İlişkilerde Nezaket, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 3/3, s. 14-36.

Aydın, M.Z. (2011). Ailede Ahlak Eğitimi, Timaş yayınları, İstanbul.

Cebeci, S. (2005).Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi, Akçağ Yay. Ankara.

Demirel, Ö. (2011). Öğretme Sanatı, Pegem A yay. Ankara.

Duman, M.Z. (2011). Kur’an-ı Kerim’de Adab-ı Muaşeret, İpek Yay. İstanbul.

<http://www.rehberlik sitesi.com/cocuga-nezaket-egitimi-nasil-verilmeli/3052> (Erişim: 06.10.2018)

<http://www.tdk.gov.tr/index>. (Erişim: 07.11.2018)

Hökelekli, H. (2013). Değerler Psikolojisi ve Eğitimi, Timaş Yay. İstanbul.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1988). İnsan ve İnsanlar, Evrim Basın Yayım Dağıtım, İstanbul.

Kaymakcan, R. & Meydan, H. (2014). Ahlak, Değerler ve Eğitimi, Dem Yay. İstanbul.

Komisyon, Çocuklarda Görgü Kuralları, Özyel Basın Yayın, İstanbul.

⁷⁷ Tarhan, *Güzel İnsan Modeli*, s.56.

- Kurtbay, Y. (1991). Nezaket ve Görgü Kuralları, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1991.
- el-Maverdi, Ebu'l Hasan, Edebü'd Dünya ve'd Din, (Çev. Selahattin Kip & Abidin Sönmez) Bahar Yay. İstanbul.
- Meb, (2009). Dini Terimler Sözlüğü, Ed. A. Nedim Serinsu, MEB Yay., Ankara.
- MEGSB, (1985). Görgü-Ahlak ve Protokol Kuralları, Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü Yay., Ankara.
- Özön, M.N. (1979). Osmanlıca Türkçe Sözlük, İnkilap Aka Kitabevleri, İstanbul.
- Polat, Ö. & Kahyaoglu, S. (2009). 7-11 Yaş Aile Eğitim Programı, Meb Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü Yay. Ankara.
- Sarı, M. (1982). El Mevarid, Arapça Türkçe Lügat, Bahar Yay. İstanbul.
- Senemoğlu, N. (2009). Gelişim, Öğrenme ve Öğretim, Pegem Akademi Yay. Ankara.
- Şeker, S. (2011). "Eğitimin Psikolojik Temelleri" (Ed. Fatih Töremen), Gelişim ve Öğrenme, Eğitim Bilimine Giriş, İdeal Kültür Yay. İstanbul.
- Tarhan, N. (2011). Güzel İnsan Modeli, Timaş, Yay. İstanbul.
- Tarhan, N. (2010). Son Sığınak Aile, Nesil yay. İstanbul.
- Yaşar, F.T. (2016). "Adab-ı Muaşeret", *DİA*, Ek-1, s.34-36.
- Yavuzer, H. (2011). Yaygın Anne Baba Tutumları, Çocuk ve Ergen Eğitiminde Anne Baba Tutumları, Timaş yay. İstanbul.
- Yeğin, A. & Badıllı, A. & İsmail, H. & Çalım, İ. (1985). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat, Türdav Yay. İstanbul, 1985.